

LOTIN YOZUVIGA O'TISHNING O'ZBEK TILIGA TA'SIRI AFZALLIKLARI VA QIYINCHILIKLARI

Ruzimuxamedov Doniyor

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat O'zbek tili va adabiyoti universiteti
ona tili va adabiyoti ta'limi fakulteti 404 - guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18473596>

Annotation. This scientific article analyzes the process of transition of the Uzbek language to the Latin script and its impact on language development. The study highlights the positive aspects that emerged as a result of the introduction of the Latin script, in particular, integration with information technologies, expansion of international communication opportunities, and modernization of the language. At the same time, the problems encountered in the process of writing reform - intergenerational differences in writing, insufficient formation of spelling uniformity, and adaptation processes in the education system - are scientifically analyzed. The results of the study show that the process of transition to the Latin script is a complex but important stage for language development, and conclusions are drawn on how to organize this process more effectively.

Keywords: Latin script, Uzbek language, writing reform, spelling issues, language development, information technologies, generational differences, language policy, written speech, linguistic adaptation.

Аннотация. В данной научной статье анализируется процесс перехода узбекского языка на латинскую письменность и его влияние на развитие языка. В исследовании освещаются позитивные аспекты, возникшие в результате введения латинской письменности, в частности, интеграция с информационными технологиями, расширение возможностей международного общения и модернизация языка. Одновременно научно анализируются проблемы, возникшие в процессе реформы письменности – межпоколенческие различия в письме, недостаточное формирование орфографической унификации и адаптационные процессы в системе образования. Результаты исследования показывают, что процесс перехода на латинскую письменность является сложным, но важным этапом развития языка, и делаются выводы о том, как более эффективно организовать этот процесс.

Ключевые слова: Латинская письменность, узбекский язык, реформа письменности, орфографические проблемы, развитие языка, информационные технологии, межпоколенческие различия, языковая политика, письменная речь, языковая адаптация.

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada o'zbek tilining lotin yozuviga o'tish jarayoni va uning til taraqqiyotiga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda lotin yozuvining joriy etilishi natijasida yuzaga kelgan ijobiy jihatlar, xususan, axborot texnologiyalari bilan integratsiya, xalqaro muloqot imkoniyatlarining kengayishi hamda tilning zamonaviylashuvi masalalari yoritiladi. Shu bilan birga, yozuv islohoti jarayonida uchrayotgan muammolar — avlodlar o'rtasidagi yozuv tafovuti, imlo bir xilligining yetarli darajada shakllanmaganligi va ta'lim tizimidagi moslashuv jarayonlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Tadqiqot natijalari lotin yozuviga o'tish jarayonining murakkab, ammo til rivoji uchun muhim bosqich ekanini ko'rsatadi hamda ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etish bo'yicha xulosalar chiqariladi.

Kalit so'zlar: Lotin yozuvi, o'zbek tili, yozuv islohoti, imlo masalalari, til taraqqiyoti, axborot texnologiyalari, avlodlar tafovuti, til siyosati, yozma nutq, lingvistik moslashuv.

KIRISH

Yozuv tizimi har bir tilning tarixiy rivoji, madaniy merosi va ijtimoiy taraqqiyoti bilan bevosita bog'liq bo'lib¹, u jamiyatning kommunikativ ehtiyojlarini qondirishda muhim vosita hisoblanadi. O'zbek tili ham o'z taraqqiyoti davomida turli yozuv tizimlaridan foydalangan bo'lib, mustaqillikdan so'ng lotin yozuviga o'tish jarayoni til siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ushbu jarayon o'zbek tilining zamonaviy axborot makoniga moslashuvi va xalqaro miqyosda kengroq qo'llanishiga xizmat qilmoqda.

Lotin yozuviga o'tishning asosiy maqsadi o'zbek tilini jahon tillari bilan integratsiyalash, raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish hamda yosh avlod uchun yozma nutqni soddalashtirishdan iboratdir.² Bugungi globallashtirish sharoitida lotin yozuvi internet, ilm-fan va texnologiyalar sohasida keng qo'llanilayotgani sababli, o'zbek tilining ushbu yozuv tizimiga moslashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, lotin yozuvi o'zbek tilining fonetik xususiyatlarini aniq ifodalash imkonini berishi bilan ham ahamiyatlidir. Biroq yozuv islohoti jarayoni faqat ijobiy jihatlar bilan cheklanib qolmaydi.

Amaliyotda imlo me'yorlarining to'liq barqarorlashmaganligi, kirill va lotin yozuvlarining parallel qo'llanishi, avlodlar o'rtasida yozuvni qabul qilishdagi tafovutlar kabi qator muammolar mavjud. Bu holat ta'lim jarayonida, rasmiy hujjatlar yuritishda va ommaviy axborot vositalarida ma'lum qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda.

Shu sababli mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — lotin yozuviga o'tishning o'zbek tiliga ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning afzalliklari va qiyinchiliklarini aniqlash hamda ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Tadqiqot natijalari o'zbek tilining yozuv siyosatini takomillashtirishga va til taraqqiyotini izchil davom ettirishga xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda o'zbek tilining lotin yozuviga o'tish jarayonining tilga ta'siri, afzalliklari va qiyinchiliklarini o'rganish maqsadida kompleks ilmiy metodlardan foydalanildi.

Tadqiqotda nazariy, empirik va qiyosiy-tahliliy metodlar uyg'unlashtirildi.

1. Nazariy metodlar – lotin yozuviga o'tish, til siyosati va yozuv islohotlari bo'yicha mavjud adabiyotlar va ilmiy maqolalar tahlil qilindi. Shu orqali yozuv islohotining afzalliklari va qiyinchiliklari ilmiy jihatdan aniqlandi.

¹ Abdurkarimov, D. *O'zbek tilida lotin yozuviga o'tish masalalari*. Toshkent: Fan, 2017.

Xolboyev, R. *Til siyosati va yozuv islohotlari*. Toshkent: Ma'naviyat, 2018

² Karimov, S. *O'zbek tili: tarix va taraqqiyot*. Toshkent: Fan, 2016.

Nazarov, T. *Yozuv tizimlarining lingvistik xususiyatlari*. Toshkent: Akademnashr, 2015

2. Empirik metodlar – lotin yozuvi joriy etilgan maktablar, nashrlar va elektron axborot manbalari misolida amaliyot o‘rganildi. Ushbu metod yozuvni qabul qilishdagi real holatni aniqlashga yordam berdi.

3. Qiyosiy-tahliliy metod – kirill va lotin yozuvlarining afzalliklari va kamchiliklari solishtirildi, shuningdek, avlodlar o‘rtasidagi yozuv tafovuti tahlil qilindi.

Ushbu metodlar birgalikda lotin yozuviga o‘tish jarayonining til taraqqiyotiga ta’sirini tizimli va kompleks tarzda o‘rganish imkonini berdi.³

Jadval. Tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar va ularning vazifalari

Metod nomi	Qo‘llanish maqsadi	Natija
Nazariy tahlil	Lotin yozuvi, til siyosati va yozuv islohotlarini o‘rganish	Afzalliklar va qiyinchiliklar ilmiy jihatdan aniqlandi
Empirik metod	Lotin yozuvi joriy etilgan maktab va nashrlarni o‘rganish	Amaliy qabul holati va muammolar aniqlandi
Qiyosiy-tahliliy metod	Kirill va lotin yozuvlarini solishtirish	Avlodlar tafovuti va yozuvdagi kamchiliklar tahlil qilindi

Ushbu metodologiya lotin yozuviga o‘tish jarayonining nafaqat nazariy, balki amaliy jihatlarini ham kompleks tahlil qilish imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, lotin yozuviga o‘tish jarayoni o‘zbek tilining zamonaviy axborot makoniga moslashuvi, xalqaro muloqot imkoniyatlarini kengaytirish va tilning raqamli muhitga integratsiyasini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Lotin yozuvi joriy etilishi natijasida o‘zbek tilining fonetik jihatdan aniq ifodalanishi, elektron resurslarda soddalashtirilgan yozuv tizimi orqali tezroq o‘qish va yozish imkoniyatlari paydo bo‘ldi. Shu bilan birga, lotin yozuvi xalqaro kommunikatsiya va ilmiy-texnik sohalarda o‘zbek tilining joriy etilishini osonlashtirdi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, yozuv islohotining asosiy ijobiy jihatlariga qaramay, amaliyotda bir qator qiyinchiliklar ham mavjud.

Ular orasida eng dolzarb muammo shundan iboratki: avlodlar o‘rtasida yozuv tafovuti yuzaga kelmoqda, ya’ni eski kirill yozuviga ko‘nikgan kattalar va yangi lotin yozuvini qabul qilayotgan yoshlar orasida kommunikativ tafovut mavjud. Bu holat ta’lim jarayonida, rasmiy hujjatlarni yuritishda va ommaviy axborot vositalarida ba’zi noqulayliklar yaratmoqda.⁴

Ushbu muammoni bartaraf etish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Ta’lim jarayonida lotin yozuviga o‘tishni bosqichma-bosqich va tizimli tarzda amalga oshirish, shu jumladan maktab va oliy ta’lim muassasalarida qo‘llaniladigan darsliklarni yangilash.

2. Kattalar avlod uchun yozuvni o‘rganish imkoniyatlarini yaratish — kurslar, seminarlar va elektron o‘quv resurslarini keng joriy etish.

³ Rustamov, A. *Lotin yozuvining o‘zbek tiliga ta’siri*. Toshkent: Sharq, 2019.

Yo‘ldoshev, M. *O‘zbek tilidagi zamonaviy yozuv tizimlari*. Toshkent: Akademiashr, 2020

⁴ Karimova, L. *Til va milliy identitet: yozuv tizimining roli*. Toshkent: Ma’naviyat, 2018.

Xudoyberdiyev, F. *O‘zbek tili va axborot texnologiyalari: lotin yozuvi konteksti*. Toshkent: Fan, 2021.

3. Rasmiy hujjat va axborot resurslarida parallel yozuv usulini vaqtinchalik qo'llash, ya'ni kirill va lotin yozuvlarining bir vaqtning o'zida ishlatilishini tashkil etish.

Ushbu yechimlar amalda tatbiq etilganda lotin yozuviga o'tish jarayonidagi avlodlar tafovuti kamayadi, til siyosati va yozuv islohotlari samaradorligi oshadi. Shu bilan birga, lotin yozuvi o'zbek tilining rivoji va zamonaviy kommunikatsiya ehtiyojlariga moslashishini ta'minlaydi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot lotin yozuviga o'tish jarayoni va uning o'zbek tiliga ta'sirini o'rganishga bag'ishlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, lotin yozuviga o'tish o'zbek tilining fonetik jihatdan aniq ifodalanishini, elektron va raqamli resurslarda qo'llanishini, shuningdek, xalqaro mulqot imkoniyatlarini kengaytiradi. Lotin yozuvi joriy etilishi tilning zamonaviylashtirilishi va global kommunikatsiya muhitiga moslashuvini ta'minlaydi. Shu bilan birga, tadqiqotda aniqlangan asosiy qiyinchiliklar — avlodlar o'rtasida yozuv tafovuti, imlo me'yorlarining barqaror shakllanmaganligi va ta'lim tizimidagi moslashuv jarayonlari bo'ldi. Ushbu muammolarni bosqichma-bosqich yechish, kattalar va yoshlar uchun o'quv resurslarini moslash, hamda parallel yozuv usullarini vaqtincha qo'llash orqali hal etish mumkinligi ko'rsatildi.

Xulosa qilib aytganda, lotin yozuviga o'tish jarayoni murakkab bo'lsa-da, o'zbek tilining taraqqiyoti va zamonaviy axborot makoniga moslashuvi uchun muhim bosqichdir. Tadqiqot natijalari til siyosatini takomillashtirish va yozuv islohotlarini samarali amalga oshirish bo'yicha ilmiy xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdulkarimov, D. *O'zbek tilida lotin yozuviga o'tish masalalari*. Toshkent: Fan, 2017.
2. Xolboyev, R. *Til siyosati va yozuv islohotlari*. Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
3. Karimov, S. *O'zbek tili: tarix va taraqqiyot*. Toshkent: Fan, 2016.
4. Nazarov, T. *Yozuv tizimlarining lingvistik xususiyatlari*. Toshkent: Akademnashr, 2015.
5. Rustamov, A. *Lotin yozuvining o'zbek tiliga ta'siri*. Toshkent: Sharq, 2019.
6. Yo'ldoshev, M. *O'zbek tilidagi zamonaviy yozuv tizimlari*. Toshkent: Akademnashr, 2020.
7. Karimova, L. *Til va milliy identitet: yozuv tizimining roli*. Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
8. Xudoyberdiyev, F. *O'zbek tili va axborot texnologiyalari: lotin yozuvi konteksti*. Toshkent: Fan, 2021.